

Nebija tāda CK lēmuma! Bija “Cīņas” ievadraksts, kam bija ieteikuma raksturs. Bet nu atkal uztvēra kā komandu visu apkarot.

D. B.: Varbūt impulss, ko deva nacionāļkomunisti, palīdzēja tam visam iet uz priekšu? Jāuzdod arī jautājums par sagrāves cēloņiem, par to, kas tad īsti notika iekšienē, kā darbojās varas elite. Neskatoties uz to, ka par to pēdējos divdesmit gados ir uzrakstīts ļoti daudz, mēs joprojām daudzas lietas īsti neesam apzinājušies un varbūt tāpēc, ka problēma ir tajā apstākļi, uz kuru virzīja Sergejs Kruks, – kā mēs to teorētiski apzināmies. Acīmredzot tikai faktu vai personību analīzes līmenī nevar atklāt un apzināties visas saites. Varbūt tiešām ir nepieciešams aktīvāk izmantot dažādus sociālo zinātņu konceptus, lai paskatītos uz procesu no dažādiem viedokļiem, jo faktu šobrīd ir ļoti daudz. Nedomāju, ka varētu tikt atklāti pilnīgi jauni dokumenti, bet lielākā daļa pieejamo jau ir vairāk vai mazāk izpētīti. Jautājums ir, kā faktus interpretējam. Tātad darba vēl ir daudz. 1959. gada problēma, manuprāt, ir ļoti interesanta un turpinās piesaistīt pētnieku uzmanību kā svarīgs krīzes brīdis, kas atklāj un ļauj spilgtāk saskatīt pretrunas un problēmas sistēmā un sabiedrībā. Visticamāk, 1959. gada problēma būs interesanta arī pēc 50 gadiem.

I. Š.: Bet tad pētnieki apspriedīs pavisam citus jautājumus un ar citām teorijām skaidros faktus.

Pierakstījusi *Ineta Lipša*

ZIEMEĻU KARA (1700–1721) ATCEREI VELTĪTĀ KONFERENCE MOGIĻOVĀ

1700.–1721. gada Ziemeļu karš, historiogrāfijā pazīstams arī kā Lielais Ziemeļu karš, bija pēdējais par “ziemeļu kariem” dēvēto militāro konfliktu plejādē, kas kopš 16. gs. vidus ik pa laikam izcēlās, tiecoties pēc varas Baltijas jūras reģionā (*Dominium maris baltici*). Lielā Ziemeļu kara rezultātā krasi mainījās Eiropas ģeopolitiskā situācija, vairāk vai mazāk ietekmējot daudzu Eiropas valstu un tautu turpmākos likteņus. Jau kopš 20. gadsimta 80. gadiem dažādu valstu vēsturnieki, gaidot šī notikuma 300. gadadienu, ir aktīvi pievērsušies padziļinātai karadarbības izpētei, kara seku daudzpusīgai analīzei un vērtējumam.

Spilgta liecība tam bija arī starptautiskā zinātniski praktiskā konference “1700.–1721. gada Ziemeļu karš un Eiropas vēsturiskie likteņi”, kas 2008. gada 4. oktobrī notika Mogiļovā. Konference, ko organizēja Baltkrievijas Nacionālās zinātņu akadēmijas Vēstures institūts un A. Kuļešova (*Кулешов*) vārdā nosauktā Mogiļovas Valsts universitāte, bija gan tikai daļa militāri patriotiskā piemiņas pasākuma, kuru Baltkrievijas Republikas valdība bija sagatavojusi sadarbībā ar Krievijas Federācijā izveidotās starptautiskās akcijas “Mēs – uzvaras mantinieki” centrālo štābu, lai pieminētu un svinētu krievu armijas uzvaru pār zviedriem 1708. gada 28. septembrī (pēc vecā stila) kaujā pie Ļesnajas ciema. Kā zināms, šajā kaujā Krievijas cara Pētera I un ģenerāļa A. Meņšikova karaspēks

pārsteidza un sakāva zviedru ģenerāļa Ā. L. Lēvenhaupta tā dēvēto Kurzemes karapulku, kas no Rīgas bija devies ceļā, lai apvienotos ar Kārļa XII galvenajiem spēkiem. Historiogrāfijā Pētera I karaspēka panākumi pie Ļesnajas tiek vērtēti kā priekšvēstnesis uzvarai Poltavas kaujā (1709).

Konferences pirmajā daļā pēc svinīgās atklāšanas sākās plenārsēde, bet dienas otrajā pusē darbs turpinājās paralēli divās sekcijās: vienā – krievu valodā, otrā – baltkrievu valodā. Kopumā vērtējot, referāti lielākoties bija uz plašām arhīvu studijām balstīti pētījumi, kas iesaistīja zinātniskajā aprītē jaunu faktisko materiālu un secinājumus, kļiedējot ne vienu vien historiogrāfijā sastopamu mītu. Tomēr dažos referātos joprojām tika atspoguļotas padomju laika tradicionālās ideoloģiskās nostādnes.

Plenārsēdē 1708. gada kaujas norisi pie Ļesnajas detalizēti raksturoja Krievijas ZA Vēstures institūta vecākais zinātniskais līdzstrādnieks V. Artamonovs, kura jaunākais pētījums publicēts gan Krievijā, gan Baltkrievijā (sk.: *Артамонов В. А. 1708 Мать полтавской победы* 2008. К 300 летию победы Петра Великого при Лесной. – Санкт-Петербург, 2008. – 208 с.; *Артамонов В. А. Заря Полтавской победы (1708–2008). К 300 летию победы Петра Великого при Лесной.* – Могилев, 2008. – 112 с.). Ukrainas pārstāvis – V. Ļipinska vārdā nosauktā sociālhumanitāro pētījumu centra direktors K. Goluško (*Голушко*) iztīrāja Ziemeļu kara devumu “nacionālās pagātnes tēla” veidošanā mūsdienu Ukrainā. Referents norādīja, ka diemžēl šo procesu joprojām būtiski ietekmē Ukrainā pie varas esošās partijas ideoloģiskās nostādnes. Tieši partiju (un līdz ar to arī politikas) biežā maiņa ir kavējusi vienotu skolas vēstures mācību grāmatu izstrādi valstī. Par Ziemeļu kara ietekmi uz Polijas politiku, analizējot karadarbības laikā pieņemtos Brestas seimika lēmumus, referēja vēstures zinātņu kandidāte D. Konečna no Vroclavas Universitātes. Ziemeļu kara norisi 1700.–1705. gadā Kurzemes hercogistē un pierobežas rajonos Lietuvā iztīrāja LU LVI pētniece Dr. hist. M. Jakovļeva. Zviedrijas Karaliskās kara akadēmijas locekļa brigādes ģenerāļa Eināra Lita (*Lyth*) ziņojums, ko krievu valodā nolasīja tā līdzautors – pētnieks no Maskavas Pāvels Konovalčuks (*Коновальчук*), iepazīstināja ar Zviedrijas Karaliskajā arhīvā jaunatklātajiem avotiem. Tie liecina, ka pēc sakāves pie Ļesnajas zviedri veica skrupulozu izmeklēšanu, lai noskaidrotu, vai aptuveni 1500 zviedru karavīru un, jo sevišķi, viņu virsnieki, kuriem izdevās paglābties no krievu karapulku vajāšanas un atgriezties Kurzemē, nav dezertieri. Izmeklēšanas protokoli atklāj daudz agrāk nezināmu faktu gan par vairāku zviedru karaspēka grupu tālāko ricību, gan kuriozām kļūmēm. Piemēram, pēc sakāves daļa zviedru centās turpināt ceļu līdz Kārļa XII karaspēkam, bet apmaldījās, jo nepārzināja ģeogrāfisko situāciju. Dokumenti kļiedē arī vairākus historiogrāfijā iesakņojušos mītus. Piemēram, neviens no nopratinātajiem karavīriem nepieminēja tēlainajos aprakstos minēto sniegputeni, kas it kā ietekmējis kaujas gaitu. Protokoli noliedz arī, ka Lēvenhaupts pie Ļesnajas būtu pametis visu artilēriju. Savukārt ziņas par zviedru karavīru daudzajiem ievainojumiem liecina gan par smagām sadursmēm un nežēlīgu bēgošo zviedru vajāšanu, gan par tā laika karavīru lielo fizisko izturību un neticamajām izdzīvošanas spējām.

Diemžēl sekcijā, kas notika krievu valodā, no 17 referentiem iera-
dušies bija tikai 10. Šā apraksta autore ieskicēja Lielā Ziemeļu kara
gaitas atspoguļojumu masu informācijas līdzekļos Rīgā 18. gs. sākumā.
Mogiļovas Valsts universitātes docents A. Vorobjovs iezīmēja ģeopo-
litisko situāciju Eiropā Lielā Ziemeļu kara priekšvakarā un analizēja
arī Kārļa XII rakstura īpašības. Referents pieļāva, ka tieši Kārļa XII
stūrgalvības dēļ zviedri zaudēja karu un līdz ar to arī lielvalsts statu-
su. Krievijas ZA Vēstures institūta (Maskava) vecākais zinātniskais
līdzstrādnieks A. Guskovs (*Гуськов*) visai tradicionāli atgādināja par
1697.–1698. gada Lielās sūtniecības nozīmi, Rīgas pilsētas aizvairojo-
šo izturēšanos pret Pēteri I un tās sekām – Rīgas bombardēšanu. Ar
Baltkrievijas teritorijā pirmo pastu, kas tika izveidots un darbojās tikai
Ziemeļu kara gados, saistoši iepazīstināja Baltkrievijas Valsts mūzi-
kas akadēmijas Mogiļovas filiāles vecākais pasniedzējs V. Zaremskis
(*Заремский*).

Ukrainas vēsturnieki analizēja Lielā Ziemeļu kara notikumus savas
valsts teritorijā. T. Ševčenko Kijevas Nacionālās universitātes pārstāvis
A. Sokirko (*Сокирко*) iztirzāja Ukrainas teritoriālās vienotības problē-
mas – hetmaņu mēģinājumus apvienot Dņepras labā un kreisā krasta
teritoriju, bet O. Kovaļevska (*Ковалевская*) iepazīstināja ar ukraiņu ne-
atkarības centieniem Ziemeļu kara gados.

No militārā aspekta krievu armijas 1705.–1706. gada Grodņas ope-
rāciju atainoja majors A. Sevenko (*Севенко*). Vienā no referātiem tika
iztirzāts arī baltkrievu tautas zviedru sakāvē. Tā autori (dažādu
Gomeļas mācību iestāžu pārstāvji I. Uvarovs, V. Kozlovskis, skolotājs
A. Griņjaks) akcentēja Pētera I personisko dalību Mogiļovas aizsardzības
sistēmas būvēšanā un baltkrievu partizānu ieguldījumu cīņā ar Kārļa XII
armiju. Konferences dalībnieku vidū bija arī teoloģijas zinātņu kandidāts
G. Sokolovs, kurš iepazīstināja ar pareizticīgās baznīcas veikumu kaujas
pie Ļesnajas piemiņas saglabāšanā. Spilgtākais piemērs – 1912. gadā
Ļesnajā uzceltā memoriālā Sv. Pētera Pāvila kapela. Nākamajā dienā pēc
konferences pie tās notika svinīgs piemiņas sarīkojums. Interesanti atzi-
mēt, ka vienīgais, kurš publiku uzrunāja baltkrievu valodā, bija zaudētāju
puses pārstāvis – Zviedrijas vēstnieks Baltkrievijā. Viņš arī atvainojās
baltkrievu tautai par Ziemeļu kara laikā zviedru nodarītajiem postīju-
miem. Svinību noslēgumā tika pasniegtas kaujas pie Ļesnajas 300 gadu
atcerei veltītas piemiņas medaļas. Ar to tika apbalvota arī Latvijas pārstāve
M. Jakovļeva.

Konference Mogiļovā vēlreiz atgādināja, ka Lielais Ziemeļu karš un tā
ietekme uz Eiropas tautu tālākajiem likteņiem joprojām ir aktuāla izpētes
un diskusiju tēma. Cerams, ka karadarbības norises 300. gadadiena būs
pietiekami labs iemesls jauniem pētījumiem un zinātniskām debatēm arī
Latvijā!

Margarita Barzdeviča